

رسالة

توحید

در نقد وحدت وجود

مولی محمد با عبد رودسری گیلانی

مقدمه، تصحیح و تعلیق

حسین کلباسی اشتیری

جواد قدیری حاجی آبادی

سرشناسه	: رودسری گیلانی، محمدسعید، قرن ۱۲ ق.
عنوان قراردادی	: رساله توحید در نقد وحدت وجود. فارسی
عنوان و نام پدیدآور	: رساله توحید در نقد وحدت وجود/ محمدسعید رودسری گیلانی؛ مقدمه، تصحیح و تعلیق حسین کلباسی اشتیری، جواد قدیری حاجی آبادی.
مشخصات نشر	: تهران : موسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ۱۵۶ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۷۰۰۹-۶۳-۵
وضعیت فهره نویسی	: فیبا
یادداشت	: فارسی - عربی.
یادداشت	: کتاب حاضر به مناسبت دومین همایش بین المللی مکتب فلسفی اصفهان منتشر شده است که توسط دانشگاه اصفهان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی و دبیرخانه دائمی همایش مکتب فلسفی اصفهان برگزار شده است.
یادداشت	: چاپ حاضر با حمایت موسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران، دانشگاه اصفهان، داد گاه آزاد اسلامی، واحد خوراسگان (اصفهان) منتشر شده است.
یادداشت	: - بنامه.
موضوع	: وحدت وجود (فلسفه اسلامی)
موضوع	: *Panthéisme / Islamophilosophy
شناسه افزوده	: کلباسی، حسین، ۱۳۴۱ - سه نویسنده، مصحح
شناسه افزوده	: قدیری حاجی آبادی، جواد، ۱۳۷۰ - مقدمه نویسنده، مصحح
شناسه افزوده	: موسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران
شناسه افزوده	: Muassasah-i Pizishki va Hikmat va Falsafah-i Iran
شناسه افزوده	: همایش بین المللی مکتب فلسفی اصفهان، دومین : ۱۳۹۵ : اصفهان)
شناسه افزوده	: International Conference Philosophical School Isfahan (۲th : ۲۰۱۶: Isfahan)
شناسه افزوده	: دانشگاه اصفهان
شناسه افزوده	: University of Isfahan
شناسه افزوده	: دانشگاه اصفهان. دانشکده ادبیات و علوم انسانی
شناسه افزوده	: همایش مکتب فلسفی اصفهان. دبیرخانه
شناسه افزوده	: دانشگاه آزاد اسلامی. واحد خوراسگان
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۶ ۹۴۰۴۱ ۳ و BBR
رده بندی دیویی	: ۱/۱۸۹
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۷۰۷۵۵۹

رساله توحید

مولی محمد سعید رودسری

مقدمه، تصحیح و تعلیق: حسین کلباسی اشتری؛ جواد ندیمی، حاجی آبادی

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۶

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۹۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۰۰۹-۶۳-۵

چاپخانه: مؤسسه بوستان کتاب ۵-۱۱۱۴-۳۶۶۶-۲۵

حق چاپ و نشر محفوظ است.

نشانی: تهران، خیابان نوفل لوشاتو، کوچه شهید آراکلیان، شماره ۴

تلفن: ۶۶۴۰۵۴۴۵؛ نمابر: ۶۶۹۵۳۳۴۲

اصفهان، دانشگاه اصفهان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی

دبیر خانه دائمی همایش مکتب فلسفی اصفهان ۳۷۹۳۳۰۹۷ - ۳۱

فهرست مطالب

.....	«هو الحكيم»	۵
.....	مقدمه	۱۷
.....	۱. درباره احوال و مقام علمی مصنف (ره)	۱۹
.....	۲. معرفی نسخه - ضمیمه نحوه تصحیح و ترجمه آن	۲۳
.....	۳. عناوین و اهمّ مضامین مطرح در اثر حاضر	۲۷
.....	۴. اجمالاً درباره نظریه وحدت وجود	۲۹
.....	رساله توحید	۳۷
.....	۱. أصل الشبهة المنسوبة الى الصوفية نقول به وجه الوجود [للقول بوحدة الوجود] بل الموجود	۳۹
.....	۲. [فی بیان] دفع الشبهة [للقول بوحدة الوجود]	۴۱
.....	۳. فی بیان المفاسدة التي تلزم عليهم [أى القائلين بوحدة الوجود]	۴۲
.....	۴. فی بیان منشأ إشتباههم [أى القائلين بوحدة الوجود]	۴۳
.....	۵. فی بیان عبارات الشيخ الرئيس، المنقولة منهم لنصرة مذهبهم	۴۴
.....	۶. فی نقل العبارات التي ظاهرها يوافق مذهبهم، من التنزيل المذكور سابقاً	۴۷
.....	۷. نقل كلام السيد [الشريف] لردّ مذهبهم	۵۰
.....	۸. ايضاً كلام السيد الشريف (قدّس سرّه)	۵۱

۹. ایضاً نقل کلام السید الشریف (قُدس سرّه) و استدلاله علی وحدة الوجود ۵۲
۱۰. فی بیان عبارة السید، آلتی تدلّ ظاهراً علی وحدة الوجود ۵۴
۱۱. [أما الجواب عن الشبهة و منشئه] ۵۴
۱۲. فی إثبات التوحید [فی بیان الأدلة لاثبات التوحید و دفع الشکوک الموردة علیه] ۵۷
۱۳. الكلام فی نعتین الواجب ۵۸
۱۴. فی بطلان شبهة ابن رنة ۶۰
۱۵. ذکر البراهین التوحیدیه و برهان التوحید [المذكورة فی الاشارات و شرحها. ۶۴
۱۶. ایضاً کلام الشیخ فی الاشارات ۶۵
۱۷. کلام المحقق الطوسی فی الاشارات ۶۷
۱۸. کلام الشیخ فی الاشارات ۷۰
۱۹. [کلام] فی حلّ الحديث الذی ذکر فی التوحید ۷۴
۲۰. [برهان آخر عن الشیخ فی الشفاء] ۷۹
- ترجمه رساله توحید ۸۳
۱. در بیان خطای اصلی قائلان به وحدت وجود، بلکه وحدت موجود ۸۵
۲. پاسخ قائلان به اعتباریت وجود ممکنات، از شبهه‌ی وحدت وجود ۸۷
۳. معنای جواز تسلسل در امور اعتباری ۸۸
۴. در بیان دفع اشتباه قائلان به وحدت وجود ۸۹
۵. در بیان مفسده‌هایی که بر قائلان به وحدت وجود لازم می‌آید ۹۰

۶. در بیان منشأ خطای قائلان به وحدت وجود ۹۳
۷. عباراتی از ابن سینا که برای تأیید مذهب وحدت وجود نقل شده است ۹۴
۸. توجیه شیخ از کلام ملیسوس و برمانیدس ۹۷
۹. در بیان عباراتی که ظاهرش موافقت با مذهب وحدت وجود است ۹۹
۱۰. در بیان کلام سید شریف جرجانی جهت ابطال مذهب وحدت وجود ۱۰۴
۱۱. در بیان کلام سید شریف جهت تأیید وحدت وجود و استدلال بر آن ۱۰۷
۱۲. در بیان پاسخ از شبهه‌ی وحدت وجود و منشأ اشتباه آن ۱۱۱
۱۳. در بیان ادله‌ی ادوات توحید و دفع اشکالات وارد بر آن ۱۱۵
۱۴. در بیان نحوه‌ی تعیین واجب الوجود ۱۱۶
۱۵. در بیان باطل بودن شبهه‌ی ابن کمثر ۱۱۸
۱۶. در بیان براهین توحید، که در اشارات و شرح آن ذکر شده است ۱۲۵
۱۷. در بیان کلام محقق طوسی، در شرح کتاب اشارات ۱۳۰
۱۸. در بیان کلام شیخ الرئیس در کتاب اشارات ۱۳۴
۱۹. در بیان تحلیل حدیثی که در مورد توحید ذکر شده است ۱۳۹
۲۰. برهان توحید دیگری از شیخ در کتاب شفاء و شرح آن ۱۴۵
- فهارس ۱۵۱
- منابع و مآخذ ۱۵۳

مقدمه

احیاء و معرفی میراث مکتوب، علاوه بر آنکه ظرفیت فرهنگی و معرفتی هر قوم را نمایان می‌کند، مرئوس نمود آگاهی آحاد آن قوم را که خود مقوم اصلی حضور و پویایی معنوی جوامع انسانی است، فراهم می‌سازد. قومی که گذشته‌ای ندارد، لاجرم آینده‌ای هم نخواهد داشت. این برخورداری بیش و پیش از هر چیز مرهون وجود پیشینه علمی و فرهنگی هر قوم و توالیی و ظرفیت بالقوه آن برای آیندگان است. تردیدی نیست که این پیشینه عمدتاً در صورت مکتوب آن قابل عرضه و ارزیابی است، زیرا لاجرم دانش در وجود لفظی و مکتوب محدود به نسل‌های بعدی انتقال می‌یابد. اما در این میان، آثار مترتب بر میراث مکتوب همان است که بر تاثیرات و تبعات فرهنگی کشفیات باستان‌شناختی و متعلقات متداول روزمان فایق آمده، ارزش بالفعل گنجینه‌های کهن را بیشتر آشکار می‌کند و حضور معنوی تاریخی و عصری اقوام صاحب این میراث را تحکیم می‌بخشد. اگر امروز از تجربه یگانه علمی و فلسفی یونانیان سخن می‌رود، بی‌تردید سهم قابل توجهی از آن تجربه به وجود مآثر مکتوب آنان باز می‌گردد. امروزه نوشته‌های علمی، فلسفی و ادبی یونانی‌های عصر کلاسیک است که به عنوان مدرک و سند مراتب آگاهی و مدنیت آنان معرفی می‌شود، گرچه اگر در ابداعات و نوآوری‌های تمدنی آنان تردیدی نیست، لیکن

اکنون در یگانگی و بی‌همتایی تجربه مدنی آنها می‌توان تردید کرد.

این سخن برخی از مستشرقان دائر براینکه مشرق زمین و تمدن‌های شرقی اهتمام چندانی به کتابت دستاوردهای خویش نداشته‌اند خالی از واقعیت نیست، لیکن این سخن تمام واقعیت هم نیست. بخش عمده این سکوت تاریخی — و حتی بی‌خبری مطلق، یا نسبی — به فقدان کوشش جدی و موثر خود شرقی‌ها در مسیر معرفی و احیای گذشته خویش باز می‌گردد، تا آنجا که گفته شده است شرق و میراث مشرقی توسط مستشرقان به ملت‌های شرقی معرفی گردید و به تعبیر ادوارد سعید «ساخته شد»؛ این معنا اضافه بر واقعیت تلخ دیگری است که بخش قابل توجهی از گنجینه‌های موروثی شرق از موزه‌ها و کتابخانه‌ها و حتی حراجی‌های رنگارنگ فرنگ سردرآورد. حکایت این ماجرا خود مجال دیگری می‌طلبد، اما برای نمونه از یکی از اساتید معظم در قلم‌نویسیم که مرحوم استاد محمدتقی ادیب نیشابوری (معروف به ادیب ثانی) می‌فرمودند: «در زمان رضاخان (ومقارن باحضور متفقیان در ایران)، سه روز و سه شب کتابخانه آستان قدس رضوی دست انگلیس‌ها بود، به نحوی که غیر از خودشان هیچ خادم و فراشم در آنجا نبود (درواقع همه را بیرون کرده بودند) و معلوم است چه چیزهایی را با خودشان بردند». مع الاسف این ماجرا همچنان ادامه دارد و گهگاه از این و آن در باب تاراج میراث علمی مکتوب اخباری به گوش می‌رسد.

بالاین اوصاف روشن است که شناسایی، معرفی و تصحیح مخطوطات علمی، گامی مهم در مسیر آگاهی از پیشینه علمی و ذخایر فرهنگی و معنوی شمرده شده و در سرشت خود از زمره اصیل‌ترین فعالیت‌های فرهنگی به حساب می‌آید. اکنون با علم به محدودیت‌ها و دشواری کار و بدون ادعای تمحض نگارندگان در قلمرو نسخه پژوهی و صرفاً به شوق حرکت در مسیر رونق احیای تراث حکمی، به معرفی یکی

از آثار شاخص در زمینه فلسفه و عرفان اسلامی پرداختیم. در این جهت به مناسبت تصحیح، ترجمه و تحقیق یکی از متون حکمی متعلق به مکتب فلسفی اصفهان و به عنوان سرآغازی برای ورود به اصل رساله، لازم است مطالبی را مقدم داشته تا از رهگذر ملاحظات تمهیدی ذیل، با روشنی و وضوح بیشتری به اصل رساله بپردازیم، لذا در ذیل چهار عنوان مطالبی را از باب مقدمه ذکر کرده و در ادامه، متن مصحح و ترجمه و تحقیق آنرا عرضه می‌داریم:

۱. درباره احوال و مقام علمی مصنف (ره)

ملا محمد سعید گیلانی از سال ۱۲۰۰ بزرگ قرن یازدهم و دوازدهم قمری است. وی فرزند عطاء الله و در رودسر از شهرهای آباد استان گیلان به دنیا آمد. از این جهت در اکثر ترجمه‌ها و فهرست‌ها او را «محمد سعید رودسری و گیلانی» معرفی نموده‌اند، گرچه برخی از او با عنوان لاهیجی نیز نام برده‌اند. گویا پدر وی ابتدا زیدی مذهب بوده و سپس به شیعه اثنی عشری گرویده است. بار ملا محمد سعید را متکلم و حکیم و از جمله شاگردان میرفندرسکی و مولی حسین علم‌تستری و قاضی معزالدین محمد شمرده‌اند. از آثار او می‌توان به حاشیه بر حکمة العبد دیران، حاشیه بر حاشیه قدیم دوانی و حاشیه بر جواهر و اعراض شرح قوشجی اشاره کرد. (افندی، میرزا عبدالله اصفهانی و سایرین، ۱۴۳۱ق، ج ۳، ص ۳۱۷ / آقابزرگ تهرانی، ۱۴۳۰ق، ج ۶، ص ۳۰۸)

این عالم جلیل‌القدر امامی، حکیمی زبردست و درعین حال فقیهی متضلع در زمان خود بوده است. ایشان تربیت شده حوزه پربار اصفهان و از زمره شاگردان برجسته‌ی علامه میرزا محمدباقر سبزواری (متوفی ۱۰۹۰ق.)، صاحب کتاب ذخیره